

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 25.03.2021
Kabul Tarihi / Date Accepted : 18.05.2021
Yayın Tarihi / Date Published : 30.06.2021
DOI : [10.51576/yegah.902648](https://doi.org/10.51576/yegah.902648)
e-Issn : 2636-8838

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism.

KINDİ’NİN ESERİNDE MÜZİK TERAPİ

USLU Recep¹

ÖZ

Türklerin çok eskiden beri müzik terapi ile ilgilendikleri, şamanların tedavileri ile şifa buldukları dünya müzik tarihlerinde aktarılır. Dünya müzikologlarının ve psikologların ilgilendikleri ortak bir alan olan müzik terapinin Türk müziği tarihi açısından kaynaklardaki bilgilerin de henüz yeterince incelendikleri söylenemez. Türk müziği tarihini yakından ilgilendiren kaynakların yazıldığı anlardan biri de eski Yunan ve Orta Doğu müzik kültürünün kaynaştığı İslam medeniyeti dönemidir. Günümüze müzikle ilgili eseri gelmiş en eski İslam filozoflarından ve müzik tarihinin Yazım Dönemi müzik risaleleri sahiplerinden biri olan Yakup Kindi’nin müzik terapi konusunda ne düşündüğü bugüne kadar incelenmemiş olduğu dikkat çekmiştir. Bu makalenin amacı Kindi’nin müzik terapi konusundaki fikirlerini incelemek olacaktır. Makalenin incelemesi Kindi’nin müzik risalesi ile sınırlıdır. Kindi’nin, müziğin insan psikolojisinde uyandırdığı etkiyi sık sık dile getirdiği anlaşılmaktadır. O, müziğin hem nağme hem ika hem de güfte uyumuna dikkat çeker. Buna ilave olarak, müzik terapi etkisini artırmak için, Kindi’nin renk ve kokulardan yararlanılmasını istemesi ilginç sonuçlardandır.

¹ Doç. Dr. Ü.Recep USLU İstanbul Medeniyet Üniversitesi, STMF Müzikoloji ABD, recep.uslu@medeniyet.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3849-2982>

Anahtar kelimeler: müzik terapi, terapi tarihi, müzik psikolojisi, İslam felsefesi, Yakup Kindi, dört hilt.

MUSIC THERAPY IN KINDI'S WORK

ABSTRACT

It is mentioned in the history of world music that the Turks have been interested in music therapy for a long time and have been healed by the cures of shamans. It cannot be said that the information in the sources in terms of the history of Turkish music of music therapy, which is a common field that world musicologists and psychologists are interested in, has not yet been examined sufficiently. One of the moments in which the sources closely related to the history of Turkish music were written is the period of Islamic civilization, when the ancient Greek and Middle Eastern music culture were mixed. It drew attention that Yakup Kindi, one of the earliest Islamic philosophers whose work on music has survived to the present day and one of the authors of the writings of music history, has not been examined on music therapy. The purpose of this article will be to examine Kindi's ideas on music therapy. The review of the article is limited to Kindi's musical treatise. It is understood that Kindi has frequently expressed the effect that music has on human psychology. He draws attention to the harmony of music with both tune, song and lyrics. In addition, Kindi's request to use colors and scents to increase the effect of music therapy is one of the interesting results.

Keywords: Music therapy, History of therapy, Music psychology, Islamic philosophy, Yakup Kindi, The Four humors.

GİRİŞ

Müzik terapi son yıllarda alternatif tedavi yöntemi olarak birçok ülkede kabul edilmiş psikolojik terapi yöntemlerinden biridir. Ancak tarihi ile ilgili kaynaklar konusunda hala bazı bilinmezliklerin olduğu da ilgili yayınlarda yer almaktadır. Buna bir örnek olmak üzere müzikterapiden söz eden iki yazmanın literatüre henüz kazandırılmamış yazmalar olması gibi (Beyazıt Ktp., Veliyyüddin Efendi, no. 3191, vr. 140'da Farabi'den aktarılan müzikterapi; Mecmuatül-fevaid, Süleymaniye ktp, Esad Efendi, no. 2002, 68 vr., mecmuanın ilgili bölümünde yıldızlar ve makamların listesi). Araştırma yaptıkça konuyu aydınlatacak yeni yazmalara rastlamak mümkündür.

Bu makalenin amacı müzik terapi ya da müzik tedavinin tarihini anlatan eserlerde fikirlerine rastlanmayan müzik tarihinin Yazım Dönemi filozoflarından Yakup Kindi'nin günümüze gelen risalelerinde müziğin etkilerinden müziğin terapisine yarayacak bilgilerin neler olabileceğini araştırmaktır.

Makalede işlenen konunun kaynağı Kindi'nin müzik risaleleri olacaktır, ancak tek bir esermiş gibi, Kindi'nin müzik eseri gibi ifade edilecektir. Yapılan literatür taramalarında, bibliyografyalarda (Uslu 2016; Tetik-Işık 2013) Kindi'nin bu fikirlerini işleyen bir makaleye veya kitaba, hatta başlığa rastlanmamıştır. Konuyla ilgili kitaplarda terapinin tarihi bölümlerinde (Güvenç 1991: 13'ten bilgiler aktaran Ak 1997 ve Altınölçek 2013: 55; Çavlu 2019: s.15) Yakup Kindi'nin fikirlerinden bahsedilmemesi yanında Kindi'nin eserinde dikkatimizi çeken ifadeleri konunun araştırılmasını gerektirmiştir.

Makalede işlenecek konunun sınırları, Kindi'nin müzik risaleleri ile sınırlıdır. Kaynak olarak kullanılan hem Arapçası hem de her ne kadar aslında bulunmayan “makam” gibi bazı hatalı terimlerin kullanıldığı tespit edilmiş olması sebebiyle kullanımına dikkatle Türkçe tercümesi üzerinden inceleme yapılacaktır.

Makalede nitel araştırma yöntemi kullanılacak olup, yöntem gereğince bilgi taraması, fişleme sonucu elde edilecek bilgiler yeniden sınıflandırılarak, konuların sunumu sistematik müzikoloji gereğince yapılmaya çalışılacaktır.

Makalede bugüne kadar cevabı verilmemiş olan ve konumuz açısından önemli görülen Kindi'nin eserindeki eksikliklerin ne zaman meydana geldiği sorusu aydınlatıldıktan sonra, müzik nağmelerinin ve ikaların etkisi, müzik etkisinin üç psikolojik sonucu, dört telin dört hilt ve dört unsurla ilişkisi, etkiyi artıran kokular, yaşa ve günün zamanına göre, mizaçlara göre müzik terapi ilişkisi başlıklarından sonra sonuç kısmı ile makale bitmektedir.

Kindi ve Müzik Eseri

Hayatı ile ilgili birçok yerde bilgi bulunan Kindi, müzik tarihi içinde Yazım Döneminin müzik teorisyenlerinden biridir. Kaya'nın (2002: 41) yazdığı makaleden özetlersek:

Yakup Kindi (Batıda Alkindos diye bilinir), yaklaşık 801 yılında Basra'da doğdu, küçük yaşta babasını kaybetti. Kufe'de eğitime başladı. Abbasi halifesi Memun'un (salt.813-833) zamanında Beytülhikme'de eğitimini tamamlayıp burada yazı öğrendi, katip ve kütüphane görevlisi olarak çalışmaya başladı. Zamanın filozof tipi anlayışı gereği “dini bilimler” yanında “insani bilimler”

dediği felsefe gibi çeşitli bilimlerle de ilgilendi. Matematiğin alt dalı sayılan müzik bilgisi ve teorisi ilgilendiği alanlardan biridir. Mu'tasım (salt.833-842) ve Vasık (salt.842-847) gibi halifelerin çocuklarına dersler verdi, nedimlik yaptı. İslam felsefesinde Meşşailiğin kurucusu kabul edilir. İlmi seviyesinin zirvesindeyken onu çekemeyenler ve kıskananların yaptıkları dedikodular ve atılan iftiralar sonucu, 40 yaşında hayatının en büyük acısını yaşadı. Yeni Halife Mütevekkil (salt.847-) tarafından 847 yılında zengin kütüphanesine el konuldu, saraydan uzaklaştırıldı. Kindi, sonraki 20 yılını saraydan uzak yaşadı, 866 yılında Bağdat'ta öldü.

Kindi'nin toplamda 270 civarı Arapça eserinden 7-8 tanesi müzikle ilgili olduğu kayıtlara geçmiş, fakat dört tanesi günümüze eksik olarak gelebilmiştir. Shiloah (1979: 253-260) bunları tanıtır. Eserlerini yazdığı tarihler düşünüldüğünde, saraydan kovulduğu tarihte ölen hanende bestekar udi Musullu İshak (d.767-ö.850) ile çağdaş sayılır. Hatta kendinden yaşça büyük olan Musullu İshak'ın uzun hayatının son 30 yılında aynı çevrede geçirmiş oldukları, birbirlerini tanıdıkları söylenebilir. Kindi'nin 820 yılında Bağdat sarayından ayrılan ve yerleştiği Endülüste ölen bestekar udi Ziryab (ö.852) ile tanışmış olma ihtimali de vardır, fakat müzik hakkında bilgi alıp verme ihtimali, Musullu İshak'tan çok daha zayıftır. Kindi'nin dikkat çeken taraflarından biri de udun perdelerini anlatırken, Musullu İshak'tan bahsetmediği gibi, beşinci teli icat ettiği iddia edilen udi Ziryab'dan, ya da vusta-zelzel perdelerini düzenlediği söylenen udi Zelzel'den (ö.790) hiç bahsetmemesidir.

Kindi, müzik eserinde on iki perdenin ebced harfleriyle sembolik anlatımını ilk yapan kişidir. Bu sembollerden oluşan bir müzik yazısı kullanmayıp, sadece tel üzerindeki parmak baskı yerlerini belirterek yazdığı müzik parçası Farmer (1970: s. 346-347) tarafından çözümlenmiştir. Kindi, yaygın olarak bilinenin aksine müzik yazısı kullanmamıştır. Kindi'nin hayatı ve düşünceleriyle ilgili bilgilere İslam Ansiklopedisi'nden bakılabilir. Burada birkaç hatayı düzeltmek gerekmektedir, "kendisinden önce İshak Mevsili"den (TDVİA, 2002, c.26, s. 58) söz edilir, oysa çağdaşıdır. Ebced harflerini nota sembolleri olarak ilk kullanan kişi olduğu söylenebilirse de, "bu notayı kullanarak aktardığı müzik parçası" ifadeleri yanlış değerlendirmelerden kaynaklanmaktadır, gerçeği ifade etmeyen değerlendirmelerdir. Kindi, ilk kez Farmer'ın çözümlendiği müzik parçasında nota/ebced harflerini kullanmamıştır, müzik yazısıyla müzik parçası yazmamıştır. Kindi'nin ebced sembolleri kullanışı, daha sonraki teorisyenlerin kullanımlarından tamamen farklıdır, Kindi'nin ebced harflerinin takipçisi yoktur. Kromatik dizi

aralıklarıyla oluşan “müzik seslerindeki düzen”den bahsetmektedir, bu yönüyle Grek müzik teorisi takipçisidir. Teorinin dolayısıyla müzik teorisyeninin, icracıdan üstün olduğunu savunur.

Kindi, yaşça kendinden büyük Musullu İshak’tan yararlandı mı? Genellikle yararlanmış olabileceği kanaati vardır. Ama ne kadar yararlanmış olabileceği, hangi konularda olabileceği irdelenmemiş, ika konusunda İshak’tan yararlanmış (Kindi 1996: 28; Apraş, Kindi, İBÖ, 2021, s.1) olabileceği belirtilir. Gerçekte böyle midir? Nasıl anlayabiliriz? Farabi ika konulu eserinde her ikisinden de bahsediyor diye (Jebrini 1996: 65; Kindi 1996: 28), İshak’ın Kindi’ye ika dersi verdiğini iddia etmek doğru bir çıkarım olabilir mi? Yoksa her ikisinin de verdiği ika bilgilerini karşılaştırmak daha iyi bir yol mu? Kindi’nin ika bilgisi incelendiğinde, İshak’tan farklı bir açıklama yaptığı görülür. Buradan Kindi’nin (945a: 146), müzikal ikaların nasıllığı konusunda sağlıklı bilgiler vermediği, ikaların sanki birer aralık motifleriymiş gibi, aruza benzer şekilde küçük parçalarla açıklamaya çalışmasından anlaşılmaktadır. Kindi’nin tarif ettiği sakilievvel ve benzeri ikalar ile müzisyen çağdaşı Musullu İshak ve Urmevi’nin sakilievvel açıklamasındaki büyük farkın temelinde bu yaklaşım farkı yani açıklama metodundaki farklı yaklaşım sebep olmaktadır. Bu farklı yaklaşımı gözden kaçırınca Kindi’nin ika konusunda İshak’tan yararlandığı değerlendirme hatası yapılabiliyor.

Kindi’nin Müzik Eserinin Günümüze Gelişi

Kindi’nin değindiğimiz kısa hayatı bize, müzikle ilgili eserini bir saraylıya hitap cümleleri (Kindi 845a: 133) sarayda bulunduğu yıllarda, 847 yılından önce yazdığı, akademik kıskançlık sebebiyle çıkarılan dedikodulara inanan yeni halife tarafından 850 yılında saraydan kovulduğu anlaşılmaktadır. Eserlerindeki hitap cümleleriyle halife Mu’tasım’ın oğlu Ahmed’i kastettiği düşünülmektedir.

Müzikle ilgili 7-8 risale yazdığı sanılan Kindi, saraydan çıkarıldıktan sonra, muhtemelen 866 yılında ölümünden sonra, eserlerinden en azından bir kısmının, Bağdat’ta 932’de müzik eserini yazan Farabi’nin (ö.950) ve sonrasında İhvan-ı Safa’nın eline geçtiği, felsefe bölümünün onlar tarafından istinsah edildiği, yani eserlerin elden ele dolaştığı anlaşılmaktadır. Aynı yıllarda Bağdat’ta bir kitapçı olan İbnün-Nedim’in (ö. 995) son halini 987 yılında yazdığı el-Fihrist (987: 365) adlı eserinde, içinde müzik felsefesinin de bulunduğu Kindi’nin müzik konulu yedi eserini listelemiş olması böyle açıklanabilir.

Kindi'nin eserleri, epey sonra Bağdat'tan 1220 yıllarında Dımaşk'a geçtiği ve Mısır Eyyubileri zamanında Halep-Dımaşk valisinin Divan-ı İstifade (Maliye işleri) nazırı olan İbnül-Kıfti'nin (ö.1248) medrese katipleri tarafından Dımaşk'ta 1224'te kopyalanırken Kindi'nin (845a: 131 ferağ kaydı) müzik risalelerinin eksik olduğu, katibin ferağ kaydına düştüğü nottan anlaşılmaktadır.

İbnül-Kıfti'nin (1326: 242) bu müzik risalesi ile ilgilenmesinin başlıca sebebi, herhalde o sıralarda Kindi'nin müzik terapi yeteneği ile ilgili anlatılan hikâye olmalıdır (Uslu 2020). Bu hikâyenin anlatılması her ne kadar Kindi'nin öğrencilerine dayandırılabilirse bile, doğruluğunun şüpheli olduğu, Kindi'nin hayatından söz eden, daha yakın başka kaynaklarda bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte on müzik risalesinden dördünün eksik olarak günümüze gelmiş olması, diğer kaybolmuş risalelerde müzik terapi bilgilerinin bulunmuş olma olasılığı açısından Kindi'nin mevcut eserlerindeki müzik ve insana etkisi hakkında verdiği bilgilere daha yakından bakmayı gerektirmektedir.

Müzik Nağmelerinin Etkisi

Kindi tercümesinde her ne kadar “musiki-tıp ilişkisi” (Kindi 1996: 92) gibi bir başlık atılmışsa da, müzik terapi konusuna, bu makalede yer alan yaklaşım görülmemektedir. Kindi'ye göre tellerin düzenlenmesiyle ortaya çıkan müzik sesleri sanatının üç işlevsel etkisi vardır. Bunu açıkladığı cümledeki ifade Zekeriya Yusuf'un yayınladığı Kindi'nin müzik risalesinden Türkçeye “tellerin sanatı” diye çevrilmiş. Devam eden cümlelere bakıldığında, doğrusu Kindi, bununla nağmelerin etkisini kastetmekte olduğu anlaşılmaktadır.

Kindi müziğin insandaki etkisini şu temel duygularda özetlemiştir, müzik insanda: “1-Neşe, 2-Cesaret, 3-Hüzün” etkilerini oluşturur. Risalenin Bir başka yerinde Kindi, bu duyguları uyandıran üç türden söz eder: “1-Basati, 2-Kabdi, 3-Mutedil şarkılar”. Ancak açıklamasına göre basati ve mutedil şarkıların yaptığı etkiler yukarıdaki sınıflandırmaya göre aynı kategori içinde kalmaktadır, o da neşe etkisidir. İddia edildiği gibi “tarabi ve hamasi” (TDVİA, c.26, s. 59) terimlerini kullanmamıştır.

İkalar ve Etkileri

Kindi müziğin nağmeleri dışında ikalardan ve etkilerinden de söz eder. Ona göre birkaç yerde tekrarladığı sekiz ika vardır. “1-Sakilevvel, 2-Sakilsani, 3-Mahuri, 4-Hafifsakil, 5-Remel, 6-Hafifremel, 7-Hafifhafif, 8-Hezec” (Kindi 845a: 144, 146). Kindi, sekiz ikanın insan

psikolojisinde oluşturduğu duygusal değişimleri de belirtir. “Hezecler, remeller, hafif ikalar ve hezevi manalarda olan ferahlatıcı şiirlerle birlikte; yücelik, incelik, cömertlik, iyilik, ikram duyguları uyandırmak için sakilevvel ve sakilsani gibi ikalarla şiirlerin söylenmesi gerekir. Mahuri ve ona yakın ikalarda okunan şiirler kişide acele karar verme, meydan okuma, atılgnlık ve sürat duyguları uyandırır. Zamanı uzun aralıklı sakil ikalar hüzün-acıyla uyumludurlar. Hüzün ifadesi taşıyan şiirlerin ise sakilevvel ve sakilsani gibi ikalarla icrası gerekir” (Kindi 845a: 148 ve 162). Dikkat edilirse sakil ikalar, şiirin konusuna göre hem cömertlik, iyilik etkisi hem de hüzün etkisi olmak üzere iki değişik etki gösterebilmektedir. İddia edildiği gibi sakil ikaların sadece “hüzün” (TDVİA, 2002: c.26, s. 59) etkisinden söz etmek eksik değerlendirmedir. Risalenin bir başka yerinde insana etkisinden söz ederken üç ika türünden söz eder: sakil, hafif, mutedil (Kindi 845a: 130) ikalardır.

Kindi, eserinde ilk defa ikaların gün içindeki etkilerinden söz etmiştir. Sakilevvel ve sakilsani ikaların sabahları, mahurinin öğle saatleri, gün sonunda hezec, remel ikaların, yatma vakti öncesinde sakil ikaların etkili olduğunu belirtmiştir. Görüldüğü gibi bu sınıflandırmada mutedil ikalardan söz etmez.

Kindi, eserinde ikaların nasıllığı hakkında bilgi vermektedir. Fakat yapılan araştırmaya göre verdiği ika açıklamaları şiir vezni aruz mantığı ile usul-kalıbı olmaktan uzak açıklamalardır, sağlıklı ika-usul açıklamaları değildir. Müzikal ikaların nasıllığı konusunda sağlıklı bilgiler vermediği, ikaların sanki birer uzun-kısa aralık motifymiş gibi küçük parçalarla açıklamaya çalışmasından anlaşılmaktadır. Kindi'nin tarif ettiği sakilevvel ve benzeri ikalar ile müzisyen çağdaşı Musullu İshak ve Urmevi'nin sakilevvel açıklamasındaki büyük farkın temelinde bu farklı yaklaşım yani açıklama metodundaki farklı yaklaşım sebep olmaktadır. Bu farklı yaklaşımı gözden kaçıran bazı araştırmacılar Kindi'nin ika konusunda İshak'tan yararlandığı (Apraş, Kindi, İBÖ, 2021) değerlendirme hatası yapılmıştır.

Müziğin Üç Psikolojik Sonucu

Kindi, müziğin etkisinin üç çeşit olduğunu belirtmişti: neşe, cesaret, hüzün. Biz burada, Kindi'nin verdiği bilgilerle, etkileri açısından nağmeler ve ikaların etkilerini de yukarıdaki üç kategoride olduğu için birleştirdik.

1-Neşe etkisi içinde canlılık, hayattan lezzet alma, refah, cömertlik etkisi bulunur. Basati şarkılar neşeyi harekete geçirir. “Mu'tedil ikalara gelince, bunlar büyüklük, cömertlik ve güzel övgü

duygularını kabartır” (Kindi 845a: 130). Bam telinin nağmeleri bu duyguların yanında “ferahlık, bazan sevinç, sevgi ve büyülenme” duygularını canlandırır. Hafif ikalar neşe, canlılık ve ferahlıkla uyumludur. Ferahlık veren, coşturan, sevinç veren ikalar “hezecler, remeller, hafif ikalar ve hezevi manalarda olan ferahlatıcı şiirlerle birlikte okunmalıdır. Yücelik, incelik, cömertlik, iyilik, ikram duyguları uyandırmak için sakilevvel ve sakilsani” gibi ikalarla şiirlerin söylenmesi gerekir.

2-Cesaret içinde kahramanlık, şiddete meyil, kışkırtma ve atılganlık duyguları vardır. Bu şarkılar, “ceriü” yani cesaret verici şarkılar olarak isimlendirilir. Mutedil ikalar kullanılabilir. Acelecilik, meydan okuma, atılganlık ve sürat ifadeleri taşıyanlar da mahuri ve onun ölçüsünde olanlarla icra edilir.

3-Hüzün içinde ağlamak, sızlanmak ve uyumak duyguları vardır. Bu şarkılar Şecevi yani elemli şarkılar olarak isimlendirilir. Ağıt, şikayetlenme; özlemle anmak. Kabdi şarkılar, hüznendirici bir türdür. Zamanı uzun aralıklı sakil ikalar hüzn-acı duygusuyla uyumludurlar. Hüzün ifadesi taşıyan şiirler, sakilevvel ve sakilsani ikalarıyla icrası gerekir. Kindi bu durumun bir sonucu olan uyku hali veya kişinin kendini rahatlamaya bıraktığı anlar için şecevi ikaların kullanılmasını önerir. Şecevi ikalar ise uzun sakil ikalar ve buna benzeyen ikalardır.

Modern psikoloji ve müzikoloji açısından bakıldığında da günümüz bilimsel bakış açısıyla müziğin psikolojik faydaları arasında bu üç temel duygudan söz edilir. İnsanın neşelenmesi ve cesaretlenmesini, güven duygusunun artmasına ve stresi azaltmasına, motivasyonu artırmasına, morali yükseltmesine; hüznlenmesini güven duygusunun azalmasına bağlanmaktadır (Evimdekipsikolog 2018).

Dört Tel, Dört Hılt ve Dört Unsur

Kindi, müzik risalesinde udun tellerindeki özellikleri anlatırken dört telden söz eder, açıklamaları dört tel üzerinden yapar, bu teller: bamtel, meslestel, mesnatel, zirtel. Bu aktarım kendi zamanında referans sazın dört telli ud olduğuna işaret eder. Ud düzeni bamtel ve mesles arasında yapılırdı. Bamtel insanın kalın sesine göre, mesles ise bamtele göre düzenlenirdi. Ancak Kindi, oktav ve perdeler bilgisi verirken beşinci telden söz eder, beşinci telin adı ya hadtel veya zirsaniteldir. Dört tel içinde zirtel veya zirevvel denilen tel, en ince teldir; beşinci olan tel zirevveltelden daha ince olduğu için ona da zirsaniteli demiştir. Beşinci tel olan zirsanitel kullanımda olmayan tamamen

teorik olduğu için, Kindi, nağmelerin etkilerinden söz ederken sadece dört telin nağmeleri ve etkilerinden bahseder.

Eski tıp bilgisinde insan sağlığının dört temel özelliğine, dört hılt denirdi. Dört hılt: sevda, balgam, kan, safra idi. İnsan mizacının da toprak, hava, su, ateş denilen dört unsurun etkisiyle oluştuğunu, insanlarda karakter ve davranışlarında bu dört unsurun baskın oldukları düşünülürdü. Kindi'nin eserinde dört telin dört hılt (Toksöz 2018: 100) ve dört unsurla, nağmeler ve ikalarla ilişkisi bilgisi yer almaktadır:

Bamtel/ Sevda/ Toprak: Bamtelin nağmeleri hezec ve remel ikalarla “Sevdayı kuvvetlendirir ve onun hareketlerini arttırlar; kanı da dindirirler. Bamtelin nağmeleri şunları gerektirir: Bazen üzgün bazen da sevinçli davranışlar. Özlem, sevgi, vb. davranışlar. Bamtelini tellerin en kalın, sağlam ve hacimlileri olmasından dolayı toprak ile kıyaslamışlardır. Cüzi tabiatlardan da sevda ile kıyaslamışlardır” (Kindi 845a: 166). Kindi zamanında udun tel düzeni yapılırken, önce bamtelinden başlanırdı. Bamteline gerilerek verilen düzen, insanın kalın sesine göre düzenlenirdi. Onun için Kindi zamanında bamtelini sevdanın siyahlığına boyarlardı.

Meslestel/ Balgam/ Su: Meslestel nağmeleri sakil ikalar “Balgamı takviye eder ve onu hareketlendirirler. Safrayı da teskin eder ve onun hiddetini söndürürler” (Kindi 845a: 166). “Meslestelin nağmeleri şunları gerektirir: Özlem, hastalık, hüznle ilgili davranışlar”. “Çeşitli matemler ve türlü yakarışlar vb. davranışlar. Hacim, sağlamlık ve kalınlıkta bam telinden sonra gelen meslesteli dört tabiattan su ile, cüzi tabiatlardan da balgam ile kıyaslamışlardır” (Kindi 845a: 166). Onun için Kindi zamanında meslestelini balgam beyazına boyarlardı.

Mesnatel/ Kan/ Hava: “Mesnatel nağmeleri sakilevvel ve sakilsani ikalar, Kanı takviye eder ve onu hareketlendirirler; sevdayı da teskin eder ve onun şiddetini engellerler” (Kindi 845a: 165). Mesnatelin nağmeleri şu davranışları gerektirir: “Sevinçli, neşeli, iyilik, cömertlik, tenezzül, incelik vb. davranışlar” (Kindi 845a: 165). “Yukarıdaki hallerde meslestelden sonra gelen mesnateli dört tabiattan hava, cüzi tabiatlardan da kan ile kıyaslamışlardır” (Kindi 845a: 165). Onun için Kindi zamanında mesnatelini kan kırmızısına boyarlardı.

Zirtel/ Safra/ Ateş: “Zirtelin nağmeleri ile mahuri ikalar, Safrayı takviye eder ve onu hareketlendirirler; balgamı da teskin eder ve onun hiddetini söndürürler” (Kindi 845a: 165). “Zirtelin hareketleriyle nağmeleri kişide şu davranışlar görülür: Ferahlık, izzet, üstünlük, katılık, cesaret vb. davranışlar. Tellerin en incesi, hoş ve saf olan Zirteli ise yine dört tabiattan ateş ile, cüzi tabiatlardan ise safra ile kıyaslamışlardır” (Kindi 845a: 152). Onun için Kindi zamanında Zirtelini safran sarısına boyarlardı.

Kindi yukarıda dört hılt başlığını karşılayan dört telin, renklerinin karışımından oluşan nağmelerin karışık duygular etkisi oluşturabileceğini de belirtir ve şu örnekleri verir:

“Zirtel ve meslestel nağmelerinin karışımı korkaklık ve kahramanlığın karışımı gibidir; aralarında orta bir yol ve ahenk doğar. Aynen yazın sonu ile sonbaharın başının karışımı gibi” (Kindi 845a: 153).

“Mesnatel ve bamtel nağmelerinin karışımı da sevinç ve hüznün karışımı gibidir; aralarında orta bir yol ve ahenk doğar. Aynen kışın sonu ve baharın başı veya sevda ve kanın karışımı gibidir” (Kindi 845a: 153).

Etkiyi Artıran Kokular

Müziyen kişinin nağme ve ikanın psikolojik etkisini artırmak için kokulardan da yararlanması gerektiğini Kindi şu ifadesiyle belirtir: “Eğer ikaların düzenini belirlediğimiz zamanlarda daha önceden anlattığımız düzen çerçevesinde kokular ve renkler de kullanılarak gerçekleştirilirse, normal düzeninin aksine bu tür işlevlerde kullanımı esnasında kişinin duyguları ve sevinci katlanarak ortaya çıkar” (Kindi 845a: 169). Kindi, destekleyici olarak önerdiği kokuları önce müennes, müzekker diye ikiye ayırır:

Kadınıs/ Müennes/ Dişil Kokular: “Gül, nergis, karanfil kokularının hepsi aşk, zevk ve coşku duygularını harekete geçirir. Zira bunlar müennes (dişi) kokulardır. Misk, karışık kokular ve kadınlaştırıcı kokular da müennestir” (Kindi 845a: 169). “Nergis kokusu; naz, işve ve dişilik duygularını harekete geçirir. Mersin ağacı, süsen (iris), baharat, şakayık (numan çiçeği) kokularının karışımı da aynı şekildedir” (Kindi 845a: 168). “Süsen ile gül kokuları karıştırılırsa övünme ile birlikte sevme duygusu da hareketlenir” (Kindi 845a: 168).

Erkeksi / Müzekker/ Eril Kokular: “Merzecuş (keklik otu), yasemin, menekşe, mersin otu, şakayık ve benzeri kokuların hepsi sevinç, yücelik ve iyilik gibi duyguları tahrik ederler. Zira bunlar müzekker (erkek) kokulardır” (Kindi 845a: 169). “Yasemin kokusu, yücelik duygusunu hareketlendirir” (Kindi 845a: 168).

“Müzekker/ erkeksi kokularla müennes/dişil kokular karışır ve birleşirse, bunun gerçekleştiği zaman sevinç ve lezzet duyguları kabarır. Aynen evlilik (birleşme, çiftleşme) anında olduğu gibi” (Kindi 845a: 169). “Kokulardan oluşan herhangi bir kokteyl ile aynı gülü (şakayık) kokuları karıştırılırsa coşku, zevk ve sevgi duygularıyla birlikte yücelik-hükümlük gibi duygular da harekete geçer” (Kindi 845a: 168).

Yaşa Bağlı Etki

Kindi, müzik risalesinde dinleyenin yaşına göre müziğin etkisini, genç, yaşlı ve orta yaş diye belirlediği üç gruba göre şöyle sınıflandırır:

“Dinleyenin yaşına, zamanın ve gündüzün hangi çeyreğinde olduğuna bakılır ve buna göre hangi gımanın uygun olacağı ayarlanır: Şayet dinleyen GENÇ ise ve zaman da yaz mevsimi ise onu etkileyecek gına günün sonunda veya gecesinin başında başlar. Bunlarla beraber onun tabiatına ve hangi mizaca meyilli olduğuna da bakılır. Eğer YAŞLI ve zamanda kış ise onu etkileyecek gına gündüzün başında başlar. Soğuk mizaçlı ise gündüzün ikinci çeyreğinde başlar. Gençliğinin kemalinde OLGUN yaşta ise ve safrası mizacına hâkim ise onu etkileyecek gına gündüzün yarısından sonra başlar” (Kindi 845a: 148).

Mizaçlar ve Sağlıkta Müzik Terapi

Eski hekimlikte, yukarıda bahsedilen, insan sağlığının temeli olan dört hılt ve maddenin temeli olan dört unsurun dengeli olmasına bağlı olduğu düşünülürdü. Hastalanınca dengenin bozulduğuna, iyileşmenin ise bozulan dengenin tekrar düzeltilmesine bağlı olduğu düşünülür, dengenin düzeltilmesine çalışılırdı. Evren uyum demektir, insan da öyle. Uyum sağlıklı olmak demektir. İşte Kindi, elde mevcut risalesinde bu uyumu, müziğin etkisini, daranişlarda görülen çeşitli etkilerine kadar açıklamıştı. Hastalık adından ise hiç bahsetmemiştir. Fakat verdiği bilgiler çerçevesinde hastalıklarla ilişkisini kurmak hiç de zor değildir. Eski tıp kanunlarına göre insan sağlığında belirlenen dört hılt ve hastalık yapan temel özellikleri: 1-Sevda: soğuk ve kuru. 2-Balgam: soğuk ve rutubetli. 3-Kan: sıcak ve rutubetli. 4-Safra: sıcak ve kuru.

Kindi müzik risalesinde filozofların ve hekimlerin insan mizaçlarını sekiz çeşit olarak tespit ettiklerinin farkındadır, bunları eserinin bir yerinde sıralamıştır: “1-Isalak sıcak, 2-Kuru sıcak. 3-Isalak soğuk, 4-kuru soğuk, 5-sıcak, 6-soğuk, 7-ıslak, 8-kuru” (Kindi 845a: 144). Fakat bu mizaçları müziğin etkileriyle veya hastalıklarla birlikte bahsetmemiştir. Kindi'nin adlarını verdiği dört hılt bilgisi hastalıklarla ilişkilendirildiğinde şunlar söylenebilir:

1-Sevdadan kaynaklanan durgunluk, uykusuzluk, susuzluk, vesvese, kırmızı idrar, kuru öksürük; 2-balgamdan kaynaklanan sedef, bağ ağrısı, kaşıntı, ağız kokusu, hazımsızlık, reflü, iştahsızlık, unutkanlık; 3-kandan kaynaklanan baş ağrısı, şişlikler, uyuşukluk hali; 4-safradan kaynaklanan ağızda acılık hissi, baş ağrısı, migren, uykusuzluk, sivilcelerin çoğalması gibi hastalıkların oluşması bu dengelerin bozulmasından; dengenin düzeltilmesi, uyumlu hale getirilmesi ise hastalıkların tedavisini sağladığına inanılırdı. Bunlara “ahlat-ı erbaa” (Erdemir 1989: 24; Koyuncu 2019: 75) veya “humoral patoloji teorisi” de denmektedir.

İşte Kindi'nin verdiği bilgiler çerçevesinde, her ne kadar Hızır Ağa (Uslu 2019: 90-93) veya Gevrekzade kadar net ifadelerle hastalıklardan söz etmemiş olsa da, tellerle davranışlar arasındaki ilişki, davranışların değişiminde hastalıklar arasındaki ilişki zamanla kurulmuş olmalı. Kindi'nin müzik terapi anlatısının 1200'lü yıllarda ortaya çıkmasının, zamanın müzik kültürü, özellikle Sistemciler Dönemi Kahire müzik anlatım ekolünün kendisini ifade etme biçimiyle ilgisi olduğu anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Kindi'nin müzik terapi ilişkisini incelerken, öncelikle kitabının başına gelen serüvenin tespiti önem göstermekteydi. Kindi'nin eserinin eksik intikalını, Kindi'nin müzik terapi anlatısı ortaya çıkmadan çok önce oluştuğu tespit edilmiş oldu. Kindi, 850 yılında saraydan çıkarıldıktan sonra, eserlerinden bir kısmının İhvan-ı Safa'nın eline geçtiği, yani eserlerin 950 yıllarından itibaren saraydan çıkıp elden ele dolaştığı anlaşılmaktadır. Eserlerin epey sonra Bağdat'tan 1220 yıllarında Dımaşk'a geçtiği ve İbnül-Kıfti'nin yada Dımaşk kütüphanesi katipleri tarafından kopyalanırken eksik olduğu anlaşılmıştır. Bu tespit Kindi'nin eserinin kısmen eksik oluşu ve kabulünün gerekçesi olarak ileri sürülen 1258 Moğol akınlarından önce zaten eksilmiş olduğunu, Moğol akınlarına bağlanan eserdeki eksikliklerin doğru sebebe dayanmadığı anlaşılmış oldu.

Kindi, müzik eserinde ilginç bir şekilde tellerden çıkan nağmelere eşlik eden ıkanın ve şiirin/güftenin konu birlikteliği yanında insan psikolojisine müziğin etkisini güçlendirmek için

renklerden ve kokulardan yararlanmanın öneminden bahsetmektedir. Kindi, müziğin insan psikolojisine üç temel psikolojik etkisinden söz etmektedir: 1-Neşe, 2-Cesaret, 3-Hüzün. Bu sonuç modern müzikoloji bilimi ile uyuşmaktadır. Kindi'nin elimizdeki mevcut sayfalarda insanda dengelerinin bozulmasıyla hastalıklara sebep olduğu dört hılttan ve müziğin etkisinden söz etmesi, mevcut olmayan kısımlarda Kindi'nin müzikle terapiden bahsetmiş olabileceği ihtimalini artırmaktadır.

Kindi'nin müzik eserinin elde mevcut kısmında doğrudan hastalıklara uygulanacak müzik terapiden bahsetmediği, ancak bahsettiği mizaç, dört hılt, nağme ve ika ilişkisi ve psikolojik etkilerinden yola çıkılarak, 1220 yıllarında üretilen, Kindi'nin müzik-tedavi ile ilgili bir hikayesini İbnül-Kıfti'nin yazıya geçirdiği, böylece Kindi'nin müzik terapist yönünün belirginleştirdiği anlaşılmaktadır. Ortaya konan bu makale ile işlenen Kindi'nin eserindeki müziğin etkileri konusunda, müzik terapi ile ilgilenenler için yeni bir kaynak oluşmuş olmaktadır.

KAYNAKLAR

- Ak, A. Ş., (1997), Avrupa ve Türk İslam Medeniyetinde Müzikle Tedavi, Konya Öz eğitim basım.
- Altınölçek, H., (2013), Müzikle Tedavi: Müzikle İletişimin Terapide Kullanımı, İstanbul Kitabevi yay.
- Apraş, F. G., (2021), Kindi, İslam Bilim Öncüleri.
- Aslan, F.- Erkoçoğlu, F., (2013), Ziryab, TDVİA, c.44, s. 464
- Çavlu, D., (2019), İstanbul'da Yasal Yetkinliği Olan Müzik Terapi Kurum Ve Kuruluşlarının İncelenmesi, YL tezi, İTÜ SBE.
- Çoban, A., (2005), Müzikterapi, Timaş yay.
- Erdemir, A. D., (1989), "Ahlat-ı Erbaa", TDV İslam Ansiklopedisi, c.2, s.24
- Evimdekipsikolog, (2018), Müziğin Şaşırtıcı Psikolojik Faydaları, 7 Eylül 2018, [https://www.evimdekipikolog.com /blog/ muzigin-sasirtici- psikolojik- faydaları/](https://www.evimdekipikolog.com/blog/muzigin-sasirtici-psikolojik-faydaları/), eri.tar.21.01.2021
- Farmer, H. G., (1970), Historical Facts for the Arabian musical influence, G.Olms yay., s. 346-347.
- Güvenç, R. O., (1991), Türk Musikisi Tarihi ve Türk Tedavi Musikisi, Metinler matb.
- İbnün-Nedim (yazım yılı 987), el-Fihrist, Beyrut 1978.
- İbnül-Kıfti (1908), İhbarül-ulema, Kahire 1326 (1908).

- Jebrini, A., (1996), Farabi'nin İhsaul-ikaat'ı, yüksek lisans, MÜ SBE
- Kalender, R., (1987), "Türklerde Musikiyle Tedavi", Ankara İlahiyat Fak Dergisi, c.29: 60-71
- Kaya, M., (2002), "Kindi", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 26, s. 41-58; Turabi. A. H., "Kindi", TDVİA, c. 26, s. 58-59.
- Kindi, Yakup (yazım yılı 845a), Müzik Risaleleri Tercümesi (trc. Turabi A.H., 1996, yüksek lisans tezi içinde), s. 113-194.
- Kindi, Yakup (845b), er-Risalatül-Musikiyye (haz.Z.Yusuf, Müellefatül-Kindi el-musikiyye, Kahire 1962 içinde).
- Koyuncu, Z., (2019), "Ahlat-ı Erbaa/ Humoral Patoloji Teorisi Ve Divan Şiirinde Hakkânî Örneğinde İşlenişi", HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature], Yıl 5, SAYI 10, BAHAR 2019, ss. 75-97.
- Shiloah, A., (1979), The theory of Music in Arabic writing, Germany Munchen:
- Tetik-Işık, S.- Uslu, R., (2013). Music Bibliyography: Books and Articles in Foreign Languages focused Turkish music. İstanbul: Pan yay.
- Toksöz, H., (2018), "Kindi'nin Düşünce Sisteminde Müzikal Seslerle Âlemdeki Düzen Arasındaki İlişki". Diyanet İlmî Dergi, 54: s. 85-108.
- Uslu, R., (2016), Music Bibliography c.1 Kitaplar; c.2 Makaleler, İstanbul: Çengi yay.
- Uslu, R., (2019), Saraydaki Kemancı Hızır Ağa-1777, İstanbul: Çengi yay.
- Uslu, R., (2020), Yakup Kindi ve müzik terapi, <https://www.youtube.com/watch?v=1QQ0xdsZj6U&t=265s>, er.tar.21.01.2021.